

SKRIFTSPRÅKETS ÅTERUPPSTÅNDELSE

EN ESSÄ OM SPRÅKET OCH DEN
DIGITALA VERKLIGHETEN

PM Nilsson

2009-12-16

TIMBRO [MEDIEINSTITUT]

www.timbro.se/innehall/?isbn=9175667478&flik=4

PM Nilsson var tidigare politisk redaktör på Expressen. Tillsammans med Leo Lagercrantz grundade han den svenska opinionssajten Newsmill.

© Timbro Medieinstitut 2009

ISBN 978-91-7566-747-8

info@timbro.se

www.timbro.se

FÖR INTE SÅ LÄNGE SEDAN talade man om att skriftspråket höll på att dö ut. Den unga generationen skrev inte och läste inte utan kommunicerade muntligt och med bilder. Tv var det stora mediet med ett enormt starkt grepp om demokratin. Telefonen var det stora kommunikationsverktyget. Tonåringarna kunde sitta i timmar framför tv:n och lika många i telefon, men att skriva ett enkelt brev var dem främmande. Svensklärare i skolan vittnade om allt sämre förmåga att skriva sammanhängande berättelser och att stavningen var usel. Experter menade oroligt att det allmänna skriftspråket kanske bara blir en kort historisk period mellan folkskolans införande 1842 och 1990 då TV4 startade och kommersiell tv exploderade.

Folkpartiet föreslog läskampanjer för att rädda den läsande och skrivande kulturen. Förre Fp-ledaren Bengt Westerberg, ordförande för en särskild kampanj, *Läsrörelsen*, med 120 företag och organisationer i ryggen och en budget på 13 miljoner kronor, motiverade sitt engagemang så sent som år 2000 med: "Vi är oroliga över att läsningen går tillbaka hos de unga."

Hans Bergström på Dagens Nyheter varnade för att bildmediets dominans hotade demokratin och den västerländska intellektuella och textbundna traditionen.

* * *

Till en del var oron befogad. Att den breda allmänheten kunde läsa och skriva var en förutsättning för både svensk industriell tillväxt och demokrati. Dagspressens framväxt och viktiga roll i samhällslivet var definitivt en funktion av att nästan alla kunde förstå vad som stod i tidningen. En framtid med passiva tv-tittare i händerna på ett fåtal stora privata tv-bolag ägda av moguler som Stenbeck och Berlusconi var och är inte så lockande för den som

vill värna medborgarens integritet och självständighet i valbåset. Den liberala vurmen för skolan hänger ihop med allmän rösträtt – endast om alla kan bilda sig, och bilda sig en egen uppfattning, står staten säker mot populärens populism. Nu hotades dessa ideal i grunden samtidigt som public service-monopolet bröts sönder.

* * *

Men det blev helt annorlunda. På mycket kort tid har svindlande stora informationsstrukturer byggts upp där läsandet och skrivandet står i centrum, inte talet och bilden. Bush-årens ekonomiska utveckling är just nu så förtalade, men om man tittar på startåren för de globala sajterna ser man snabbt att allt hände under just denna tid. 2003 startade Wordpress sin första blogg, samma år som Myspace med i dag 250 miljoner användare. 2004 startade Facebook som i höst nådde 350 miljoner användare. 2006 lanserades Twitter med i dag 25 miljoner användare.

Det är ofta vanskligt att jämföra nuet med historisk tid men med ganska god säkerhetsmarginal kan man hävda att vi aldrig någonsin i historien har haft en så intensivt skrivande och läsande ungdomsgeneration som nu.

Folk skriver långt och kort på bloggar, i sociala nätverk, i mejl och sms om sina liv, om sina tankar, om vad som händer och om vad de vet i en omfattning som ingen hade kunnat föreställa sig. Den gamla brevkulturen, där man i skrift berättade om sitt liv och sina ärenden, har på rekordtid återupprättats, liksom telegrafens kortkorta meddelanden via sms och Twitter.

Och det är den nyss så misstrodda ungdomsgenerationen som driver utvecklingen. Den läsande och skrivande kulturen är starkare hos personer under 25 än i någon annan åldersgrupp, särskilt hos unga kvinnor.

Telefon – liksom tv:n – som muntligt kommunikationsverktyg håller på att fasas ut bland de yngre Bland unga vuxna i USA, det vill säga under 34 år,

anger endast 18 procent "ser på tv" som något de gör på kvällar, vilket 1980-talets betraktare av amerikansk kultur rimligen aldrig hade kunnat ana. I de flesta västländer är Internet redan i dag större än tv, och i sex av tio länder är de sociala sajterna störst. Och de växer. Segmentet "sociala medier" som helhet beräknas ha en tillväxttakt på 70 procent om året. Det startas 75 000 nya bloggar varje dag och dagligen görs 52 miljoner nya blogginlägg.

* * *

När man betraktar Internet är det lätt att uppmärksamheten dras till den dramatiska ökningen av tekniska prestationer. Den nuvarande webben går knappt att jämföra med den första versionen som kom i slutet av 1990-talet, och om tio år kommer vi att tycka att dagens Google och Facebook är en enda stor barnsjukdom. Men möjligen är den viktigaste infrastrukturen ändå det uppsving för skrivandet och läsandet som vi nu ser. Den breda folkliga vanan att skriva och läsa andra kommer rimligen att ta vägen någonstans och få betydelse, på olika plan och i olika delar av samhället. De sociala medierna har satt en hel generation i en gigantisk skrivarcirkel som växer hela tiden, i såväl volym som prestanda.

Vilken effekt detta har på litteraturen har jag svårt att bedöma, men en ökad skrivvana borde gynna framväxten av nya författare på samma sätt som musikskolorna födde en rad framgångsrika musiker och en helt ny folkburen musikkultur som syns tydligt i program som Idol. En författare är ju alltid en oavlönad amatör i början, här finns alltså ingen profession som egentligen är hotad. När jag pratar med förläggare i min egen företagssfär, Bonnier, ser de därför ganska ljust på framtiden trots de ekonomiska svårigheterna just nu. Att läsa böcker förutsätter ett intresse för skriftspråk, och ju fler som utövar skrivandets konst desto större blir rimligen marknaden.

Min egen bransch, den betalda professionella journalistiken, står däremot inför en närmast omöjlig utmaning inför detta stigande hav av röster.

Journalistik har traditionellt utförts av avlönade generalister som är duktiga på att processa information från specialister som de intervjuar, d v s källorna. Om den tekniska och sociala utvecklingen fortsätter som nu blir journalistens roll allt svårare, eftersom källorna kommer att kunna publicera sig själva och dessutom vara mycket vana skribenter, därtill försedda med allt bättre tekniska lösningar som aggregerar materialet.

Man kan redan i dag märka förändringarna inom fyra journalistiska arbetsområden: fackpress, politisk bevakning, socialreportaget och specialistreportern.

Om man ska vara drastisk kan man säga att facktidningen redan är utslagen. Vad du än gör hittar du nästan undantagslöst en blogg om just detta som är mycket bättre än såväl facktidningar som facklitteratur. Tilläggsisolera vinden? Baka levainbröd (vildjäst, gjort på russin). Renovera en H-båt? Föda upp foxterriers? Odlar bin eller äppelträd? Vad du än är intresserad av är det väldigt lätt att omedelbart få mycket kvalificerad information direkt från de sakkunniga personer som fackpressens medarbetare brukar intervjua. De driver nu egna bloggar som hela tiden utvecklas i samarbete med läsarna och ständigt bygger ny kunskap. Ofta är det tillfällighetsbloggar – någon som just nu gör något man själv funderar på att göra, och som berättar om sina erfarenheter i dialog med andra. De flesta hyllmetrarna i tidningsställen är redan ganska meningslösa.

* * *

Samma tendens gäller för politikern, som kanske varit det vanligaste intervjuobjektet i svensk press. Hon kommer att vara en nyckelperson även framöver eftersom hon bär den representativa demokratin. I dag är det kanske främst utrikesministern som är en riktig bloggare, med Sten Tolgfors och Thomas Bodström i hälsarna. Men om några år kommer vi att få en politisk klass som är uppvuxen med att själv sköta opinionsbildning och nyhets-

förmedling på nätet, och den generationen kommer att fortsätta med det när den tar över det politiska ansvaret för landet. Vilka plattformar och nätverk som gäller då har vi ingen aning om, men villkoren för den politiska journalistiken blir annorlunda eftersom politikerna själva förfogar över mycket kraftfulla medier.

Tänk en snar framtid när det är lika självklart för kommunalråd och ministrar att kunna hantera informationsströmmarna i sociala medier som det i dag är att hantera press och tv, då alla centrala politiker har ett starkt fäste i bloggofären eller på Facebook och då medborgarna lätt och omedelbart kan gå i dialog med sina politiska företrädare. Vilken roll har då egentligen journalisten? "Kritiskt granska", är det vanliga svaret, men det är inte säkert att journalisten ens kan hävda sig här, eftersom även den granskande journalistiken ofta är beroende av att källor pratar, och dessa källor kan ju publicera sig lika lätt som politikerna.

Som inför alla nymodigheter fnyser man ofta åt kommentarfälten, men om man bortser från rena övertramp finns det starka skäl att definiera just dessa som en av de främsta arenorna för granskande journalistik i dag. Här samlas en mängd sakkunskap som enskilda reportrar inte har en chans att överblicka. Fel rättas till, nya frågor ställs, nya fakta tillkommer. En artikel med många kommentarer är inte bara en artikel som engagerar, utan ofta en artikel som tillsammans med sina kommentarer utgör en ständigt pågående revidering av fakta i målet och som är långt mer kvalificerad än ursprungstexten.

Rimligen kommer hemsidorna i offentlig förvaltning att inom kort inte bara kunna dela med sig av all arkiverad information utan också tillåta att medborgarna delar med sig, det vill säga bli aktiva sociala plattformar med uttalat reglerade medborgerliga fri- och rättigheter. Om folk har rätt att publicera fakta och synpunkter på kommunens eller regeringens hemsida i direkt anslutning till viktiga dokument i den politiska processen, kommer dessa sajter att bli viktiga platser för kvalificerad politisk bevakning.

* * *

Även den journalistiska skildringen av så kallat vanligt folk blir annorlunda när vem som helst har en Wordpress och vem som helst berättar om sitt liv och hur det är att gå igenom alla aspekter av sorg och lycka. Precis som facktidningarna konkurreras ut av expertbloggare har även denna journalistiska genre svårt att mäta sig med folk som vet vad de talar om. Hur är det att få barn? Inte få barn? Förlora ett barn? Få bröstcancer? Åldras? Ha tonåringar med missbruksproblem? Vara prostituerad? Anorektiker? Alkoholist? Giftna sig, skilja sig, bli bedragen, vara otrogen – vilken aspekt av livet du än är intresserad av och som Idag-sidorna och Insidorna tidigare var bäst på, hittar du i dag en bloggare eller hundra som är mycket bättre och som är mycket roligare att läsa, bland annat för att du själv kan medskapa med egna erfarenheter.

Och när det bränner till i så kallat vanligt folks liv och allt plötsligt blir överkligt och förstasidesstoff kvarstår det sociala mediasamhällets villkor. Det var en chock för kvällstidningarna när Englas mamma mitt under rättegången startade en blogg med egna rättegångsreferat och omdömen om "Anders", som hon kallade sin dotters mördare. Hon kände inte igen sig i de inkännande rättegångskrönikorna och hon ansåg att hon visste bäst vad hon själv kände och tyckte och varför hon inte grät. Vad har journalistiken egentligen att tillföra där? Mer än att länka från tidningens hemsida?

Eller ta specialreporterns roll – medicinreportern, rättsreportern, miljöreportern, vetenskapsreportern, etc. Det finns redan i dag alltid en riktig specialist, en livs levande medicinare, jurist, ekotoxikolog eller professor som driver en blogg inom exakt det ämne som gäller för dagen och som utan undantag erbjuder bättre kvalitet och mer kvalificerad information, och om man inte hittar någon i Sverige kan man alltid söka i den amerikanska bloggofären som med sin volym och sina långa – nåja – traditioner slår alla förmenta specialreportrar på fingrarna med en öronbedövade smäll.

Gå då tio år framåt i tiden – när Facebookgenerationens eliter har doktorerat, erövat ministerposter, är fina advokater, kommunalråd och företagsledare och som vuxit upp med att sköta informationen kring sig själva och sina intressen på egen hand – och vi har ett helt nytt mediasamhälle.

* * *

Därför tror jag inte att ett medium som till exempel papperstidningen egentligen står inför en plattformskris där pappersburen information slås ut av digital, utan inför en mer allvarlig kvalitetskris. Den informationsström som de anställda på redaktionen skapar är i många avseenden mindre kvalificerad än den som användarna kan skapa på egen hand.

Redaktionen som socialt rum begränsas dramatiskt av sin egen bemanning. De som arbetar där medverkar, inga andra. Bemanningen är därtill numera ganska åldrad och på många ställen illa utbildad i jämförelse med läsekretsen, i värsta fall med bara en tvåårig Journalisthögskoleutbildning för länge sedan.

I USA har medieföretagen länge undrat var den professionella unga kvinnan tagit vägen på mediekartan. Hon finns inte någonstans. Hon läser inte morgontidning, tittar inte på tv och köper inte magasin. Men nu vet man var hon är. Tillsammans med 25 väninnor som också är labbchefer, åklagare och R&D-chefer skapar de en informationsström på Facebook där de berättar vad de vet, vad de hör, vad de tänker och vad de har läst, och där de länkar, bilsätter och levererar personligt.

Detta läser hon, och inte för att hon har loggat ur och inte vill hänga med, utan för att det är bättre och mer kvalificerat än vad de traditionella medierna producerar. Hon är den nya mediemogulen och hon har precis börjat bygga sitt imperium.